

Vývoj spotřebních vzorců českých domácností

Následující série grafů ilustruje vývoj spotřebního chování českých domácností od počátku 90. let do roku 2006. Údaje o spotřebě domácností pochází ze *Statistiky rodinných účtů*, výzkumu každoročně prováděného Českým statistickým úřadem. Data byla převážena doporučeným koeficientem vycházejícím z reprezentativních šetření *Mikrostatu* rozřazeny do devíti základních spotřebních kategorií (stručný popis kategorizace je uveden níže). Grafy ukazují procentuální zastoupení jednotlivých kategorií spotřeby pro různě definované skupiny domácností. Grafy poskytují přesnější představu o výdajích na bydlení u jednotlivých typů domácností, protože srovnávají informace o výdajích na bydlení s ostatními typy spotřebních výdajů. Údaje v grafech zachycují relativní, tedy nikoli absolutní, podíl výdajů na jednotlivé kategorie spotřeby; jinými slovy, typy domácností, u kterých výdaje za bydlení tvoří stejný podíl na celkových výdajích domácností, se mohou ovšem podstatně lišit v absolutních částkách, které na uspokojení svých potřeb utratí.

Grafy 1 až 4 zachycují rozložení relativních výdajů domácností na jednotlivé položky podle typu ekonomické aktivity přednosti domácnosti. Bez ohledu na rozdíly mezi domácnostmi různého typu byly ve sledovaném období některé trendy všem společné. Patrný je stálý růst relativních výdajů na bydlení, nejrychlejší na počátku 90. let, po roce 2000 již pomalejší. Relativní váha výdajů na potraviny v prvních letech ekonomické reformy vzrostla, od roku 1993 do roku 2003 poměrně rychle klesala, v posledních letech se ustálila. Relativní pokles výdajů na potraviny tak prakticky kompenzoval nárůst výdajů na bydlení.

V porovnání s průměrem jsou na tom, podle očekávání, zdaleka nejhůře domácnosti důchodců. Jejich výdaje na nutnou spotřebu (bydlení, potraviny, nápoje) byly vysoké už v roce 1990. V letech 1993–1997 se ještě zvýšily a přesahovaly kritickou (námi subjektivně určenou) hranici 60 % celkových výdajů; později se začaly snižovat, avšak i nadále zůstaly vysoké (v roce 2006 dosahovaly 56 % celkových spotřebních výdajů). Rodinné rozpočty domácností důchodců tak zůstávají napjaté a po zvýšení cen potravin (které bylo zaznamenáno v roce 2007 a 2008) a nákladů na bydlení (způsobené

růstem cen energií i deregulací nájemného) se průměrné relativní výdaje na nutnou spotřebu mohou u této skupiny domácností vrátit nad hranici 60 %. Domácnosti zaměstnanců a podnikatelů měly podíl nezbytných výdajů na rodinném rozpočtu po celé sledované období znatelně nižší než domácnosti důchodců. Domácnosti zaměstnanců s nižším vzděláním vydávaly v průměru na nezbytné výdaje 46 % celkových výdajů, domácnosti podnikatelů a samostatně výdělečně činných 44 % a domácnosti zaměstnanců s vyšším vzděláním 43 % celkových výdajů.

Grafy 5–9 porovnávají relativní výdaje „nejchudších“ a „nejbohatších“ domácností. Nejchudší domácnosti jsou definovány jako 20 % domácností s nejnižšími příjmy (1. kvintil), nejbohatší domácnosti pak jako 20 % domácností s nejvyššími příjmy (5. kvintil). Grafy se od sebe vzájemně liší podle toho, jak je v jednotlivých případech definován a měřen příjem domácnosti. Graf 5 ilustruje rozdíly v relativních výdajích dle celkového čistého příjmu domácnosti. U příjmově nejslabších domácností (domácností 1. kvintilu) je podíl výdajů na nezbytnou spotřebu na celkových výdajích zhruba o 20 procentních bodů vyšší než u domácností příjmově nejsilnějších (domácností 5. kvintilu). Graf 6 znázorňuje tentýž rozdíl pouze pro domácnosti s ekonomicky aktivním přednostou. Jestliže porovnáváme pouze domácnosti ekonomicky aktivních, rozdíl mezi „nejchudšími“ a „nejbohatšími“ je menší než v předchozím případě a pohyboval se mezi 10 až 15 procentními body. Při podrobnějším srovnání by bylo zřejmé, že tento rozdíl je způsoben především relativními výdaji na bydlení. Graf 7 je obdobou grafu 6, do srovnání však byly v tomto případě zahrnuty pouze domácnosti s ekonomicky neaktivním přednostou. Domácnosti 1. kvintilu s ekonomicky neaktivním přednostou jsou zatíženy nezbytnou spotřebou ze všech nejvíce; za celé sledované období neklesl podíl výdajů na nezbytnou spotřebu pod 60 % celkových výdajů. Po poklesu hodnot přesahujících 70 % (roky 1993 a 1997) na 61 % (rok 2003) se už dále nesnižoval.

V grafu 8 byly domácnosti rozděleny nikoliv podle celkových čistých příjmů, ale podle celkového čistého příjmu na osobu domácnosti. Rozdíl v podílu nutných výdajů na rozpočtu domácnosti mezi takto definovanými „chudými“ a „bohatými“ domácnostmi byl menší (pohyboval se mezi 13 a 16 procentními body). Graf 9 ukazuje analogicky rozdíly mezi „chudými“ a „bohatými“ domácnostmi, pokud celkové čisté příjmy přepočteme na spotřební jednotku domácnosti. Spotřební jednotka domácnosti je de-

finována jako vážený počet osob domácnosti. První dospělý v domácnosti má váhu 1, další dospělí v domácnosti a děti starší 13 let mají váhu 0,7 a děti do 13 let věku mají váhu 0,5. Výsledky jsou podobné jako v předchozím případě.

Grafy 10–13 nabízí srovnání relativních výdajů různých skupin domácností podle dalších socio-ekonomických proměnných. Graf 10 ukazuje srovnání vývoje relativních spotřebních výdajů domácností s předností se základním vzděláním a domácností s předností s vysokoškolským vzděláním. Za povšimnutí stojí relativní výdaje na volný čas, které jsou u domácností s předností s univerzitním vzděláním v průměru dvakrát vyšší než u domácností s předností se základním vzděláním. Domácnosti vysokoškoláků mají nižší podíl výdajů na potraviny i bydlení. V grafu 11 jsou srovnány relativní výdaje domácností podle počtu závislých dětí. Poněkud nečekaně lze zaznamenat relativně vyšší výdaje na nutnou spotřebu (bydlení, potraviny, nápoje) u bezdětných domácností ve srovnání s domácnostmi, v nichž se nachází jedno či více dětí. Tento rozdíl je ovšem způsoben vysokým podílem domácností důchodců mezi bezdětnými domácnostmi. V grafu 12, kde jsou opět srovnány relativní výdaje domácností podle počtu závislých dětí, ovšem s vyloučením domácností důchodců, rozdíly mizí. V grafu 13 jsou srovnány relativní výdaje domácností žijících v Praze s relativními spotřebními výdaji domácností z ostatních regionů České republiky. Srovnání pražských domácností s domácnostmi z ostatních regionů ČR ukazuje, že jejich relativní výdaje na nezbytnou spotřebu jsou v zásadě podobné.

Příloha

Spotřební položky byly rozřazeny do následujících kategorií:

Potraviny – souhrn všech výdajů na potraviny a jídla, vyjma těch podávaných v restauračních zařízeních.

Nápoje a tabák – souhrn výdajů na nealkoholické i alkoholické nápoje a kuřivo vyrobené z tabáku. Nepatří sem nápoje podávané v restauračních zařízeních.

Oděv a obuv – výdaje na oblečení, obuv a doplňky k ošacení. Spolu s nimi tato skupina zahrnuje i výdaje na opravu, čištění a půjčování oděvu a obuvi.

Bydlení – výdaje na nájem a přidružené výdaje: energie, vodné a stočné, služby související s údržbou nebo případně rekonstrukcí bytu, pojištění související s bydlením a splátky hypotečních úvěrů.

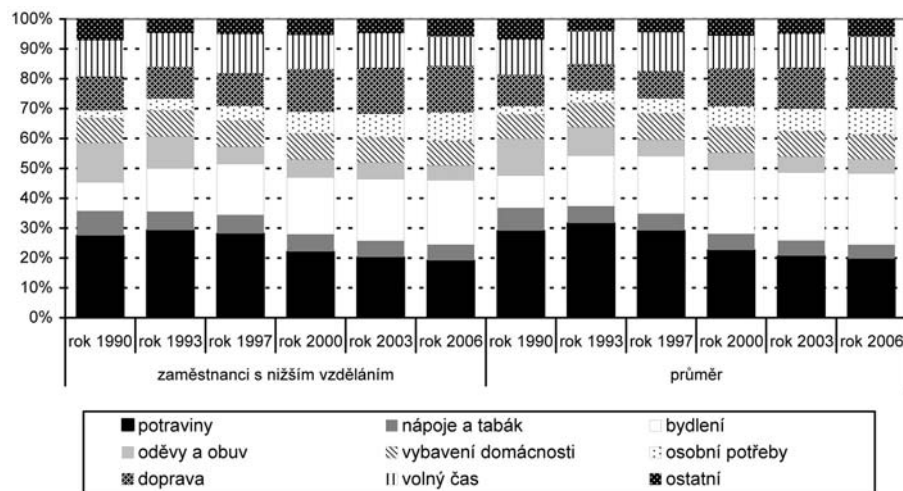
Vybavení domácnosti – výdaje na nábytek, drogistické zboží, chov domácích zvířat a pěstování rostlin.

Osobní potřeby – výdaje na zdravotní a sociální péči, kosmetiku, léky, penzijní připojištění, životní pojištění.

Doprava – výdaje na dopravu ve veřejných dopravních prostředcích, nákup a údržbu (včetně pohonných hmot) vlastních dopravních prostředků a výdaje na komunikaci (telefon, poštovné).

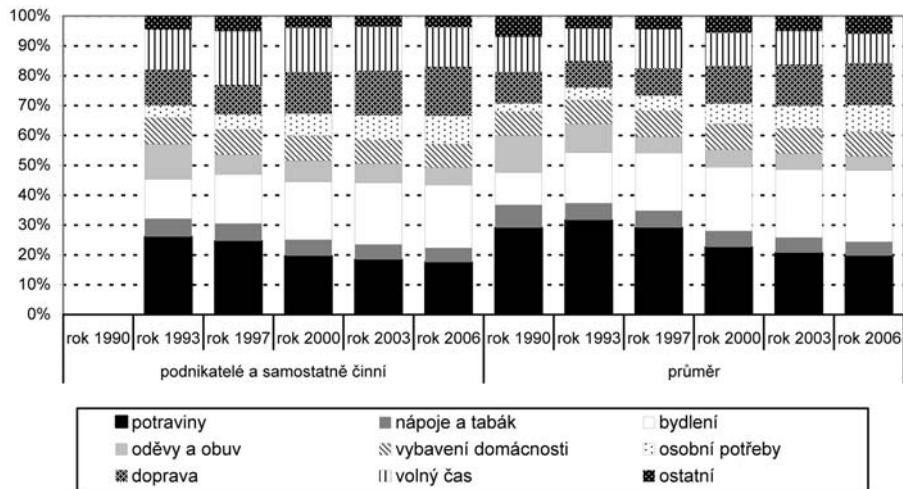
Volný čas – platby v restauračních zařízeních, za vstupy na kulturní a sportovní akce, výdaje na rekreaci, elektroniku, klenoty, květiny, hračky.

Graf 1: Relativní výdaje domácností zaměstnanců s nižším vzděláním ve srovnání s celkovým průměrným vývojem spotřebního chování

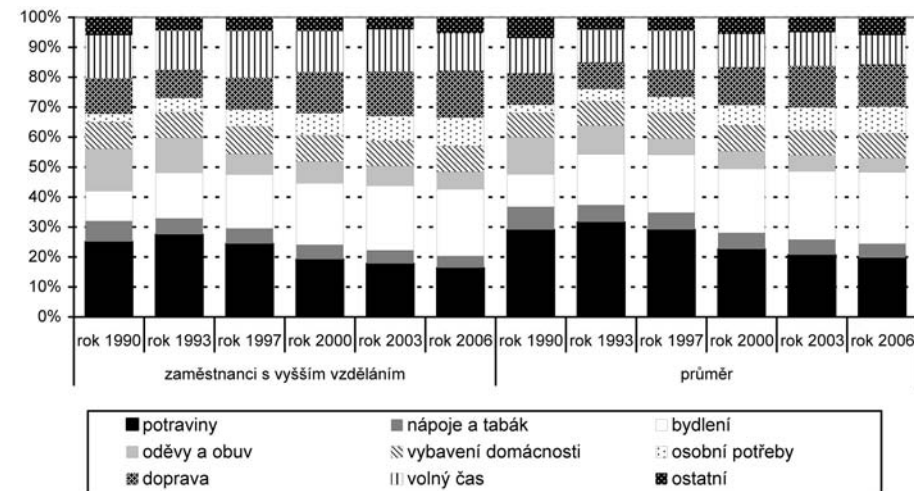
Zdroj: ČSÚ, Statistika rodinných účtů.

Graf 2: Relativní výdaje domácností podnikatelů a samostatně činných ve srovnání s celkovým průměrným vývojem spotřebního chování

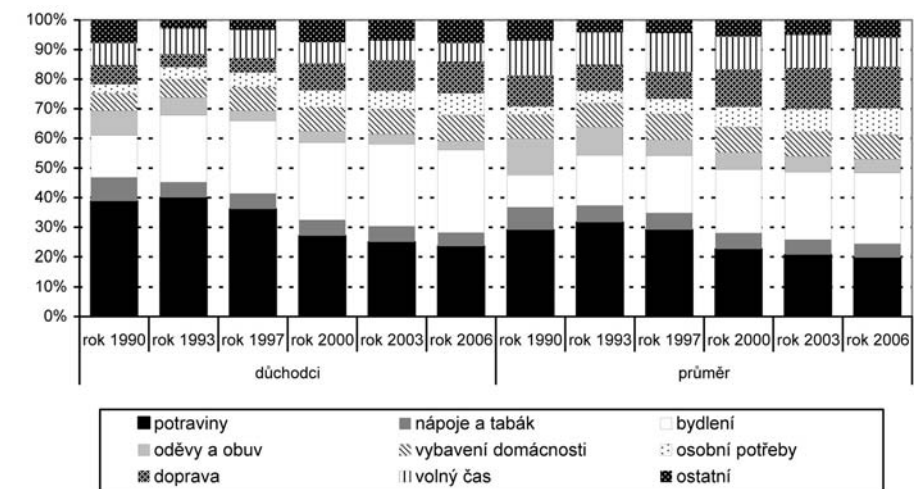
Zdroj: ČSÚ, Statistika rodinných účtů.

Graf 3: Relativní výdaje domácností zaměstnanců s vyšším vzděláním ve srovnání s celkovým průměrným vývojem spotřebního chování

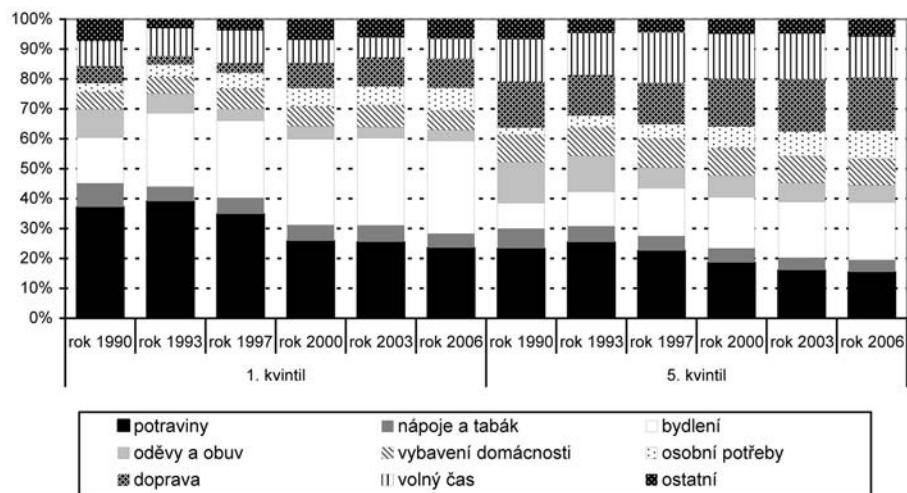
Zdroj: ČSÚ, Statistika rodinných účtů.

Graf 4: Relativní výdaje domácností důchodců ve srovnání s celkovým průměrným vývojem spotřebního chování

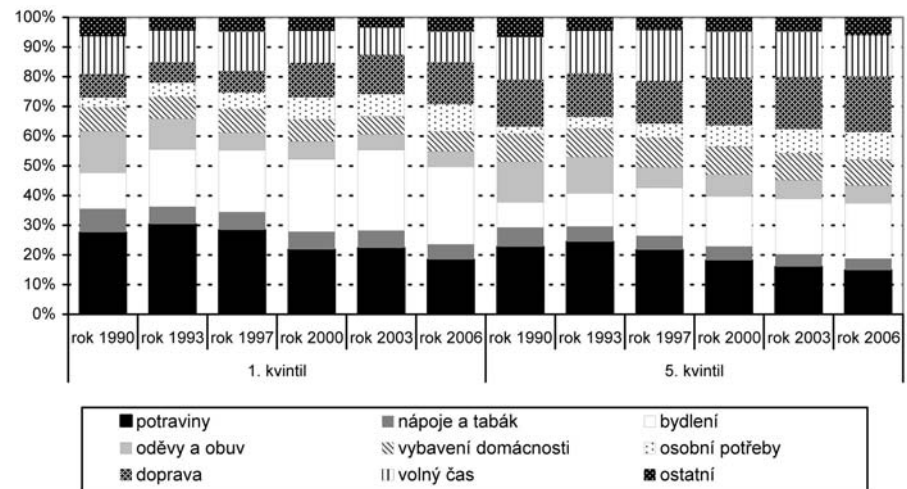
Zdroj: ČSÚ, Statistika rodinných účtů.

Graf 5: Relativní výdaje domácností 1. a 5. kvintilu dle celkového čistého příjmu domácností

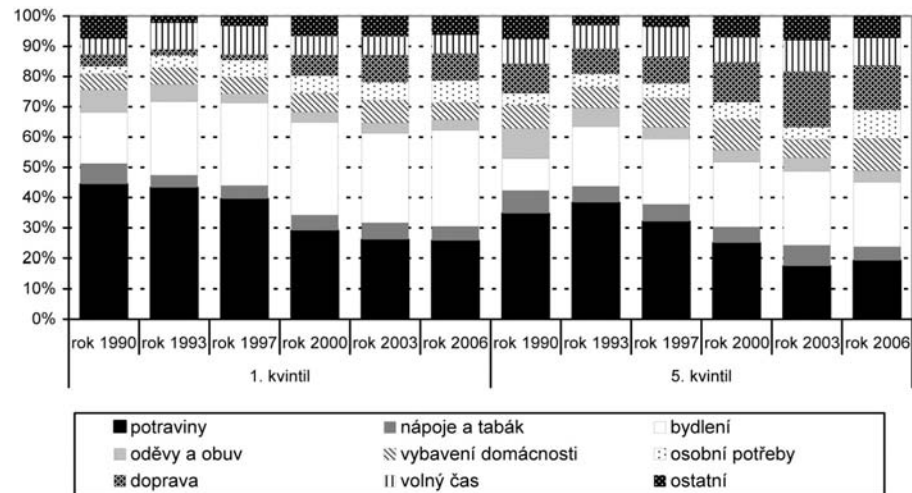
Zdroj: ČSÚ, Statistika rodinných účtů.

Graf 6: Relativní výdaje domácností 1. a 5. kvintilu dle celkového čistého příjmu domácností; pouze pro domácnosti s předností ekonomicky neaktivním

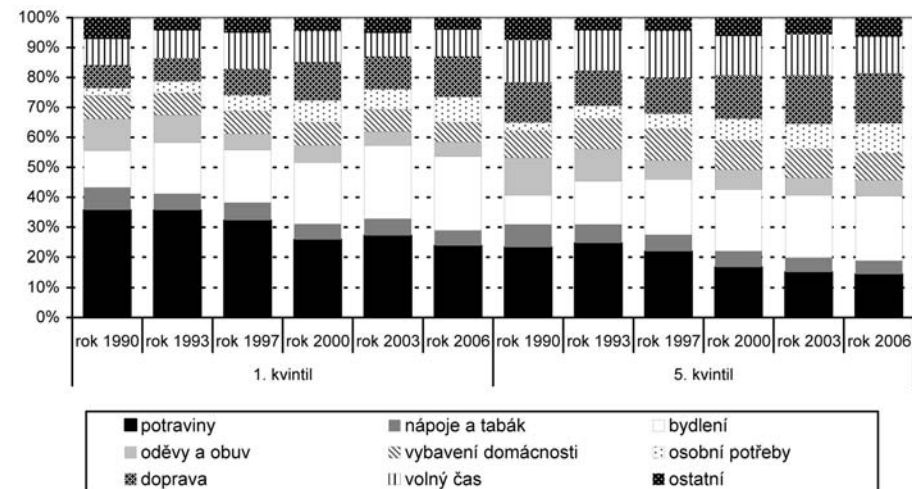
Zdroj: ČSÚ, Statistika rodinných účtů.

Graf 7: Relativní výdaje domácností 1. a 5. kvintilu dle celkového čistého příjmu domácností; pouze pro domácnosti s předností ekonomicky neaktivním

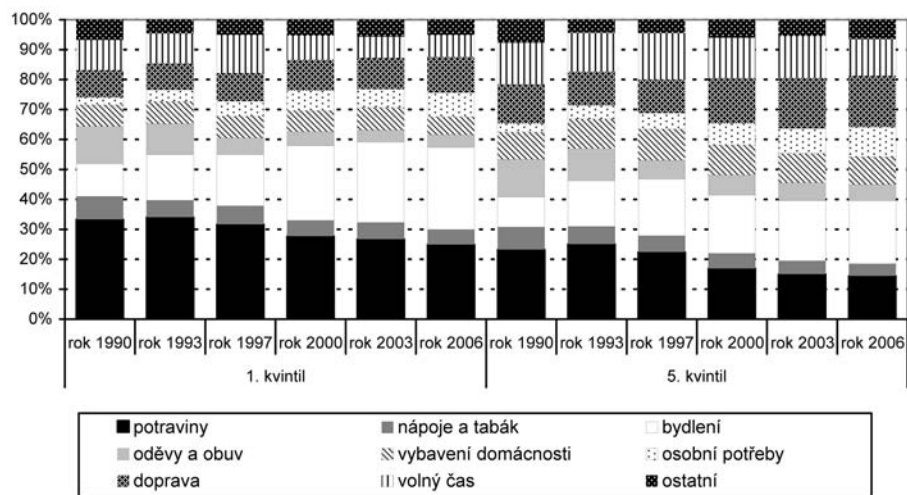
Zdroj: ČSÚ, Statistika rodinných účtů.

Graf 8: Relativní výdaje domácností 1. a 5. kvintilu dle celkového čistého příjmu domácností na osobu domácnosti

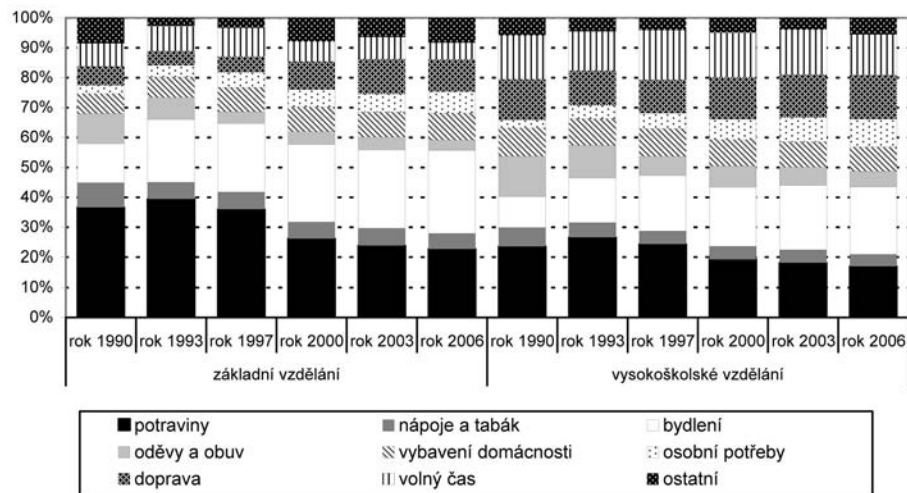
Zdroj: ČSÚ, Statistika rodinných účtů.

Graf 9: Relativní výdaje domácností 1. a 5. kvintilu dle celkového čistého příjmu domácností na spotřební jednotku

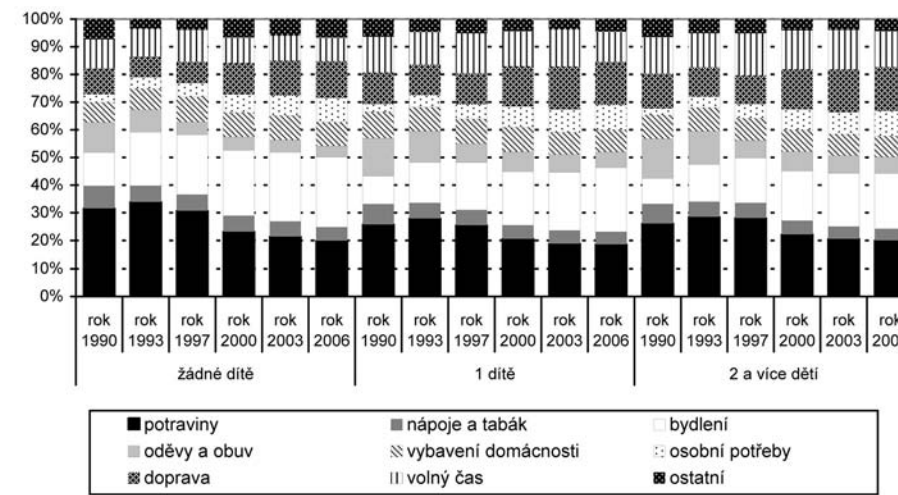
Zdroj: ČSÚ, Statistika rodinných účtů.

Graf 10: Relativní výdaje domácností s přednostou s ukončeným základním vzděláním a s přednostou s ukončeným univerzitním vzděláním

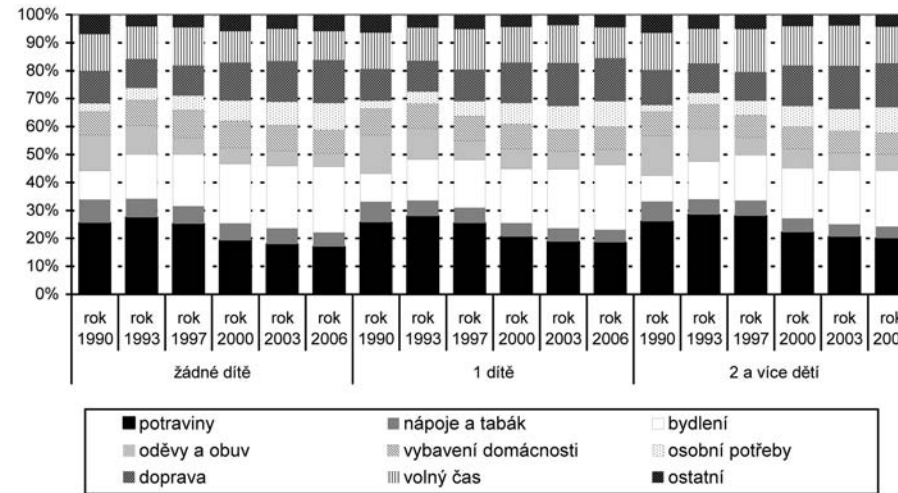
Zdroj: ČSÚ, Statistika rodinných účtů.

Graf 11: Relativní výdaje domácností dle počtu závislých dětí (žádné dítě, jedno dítě a dvě a více dětí)

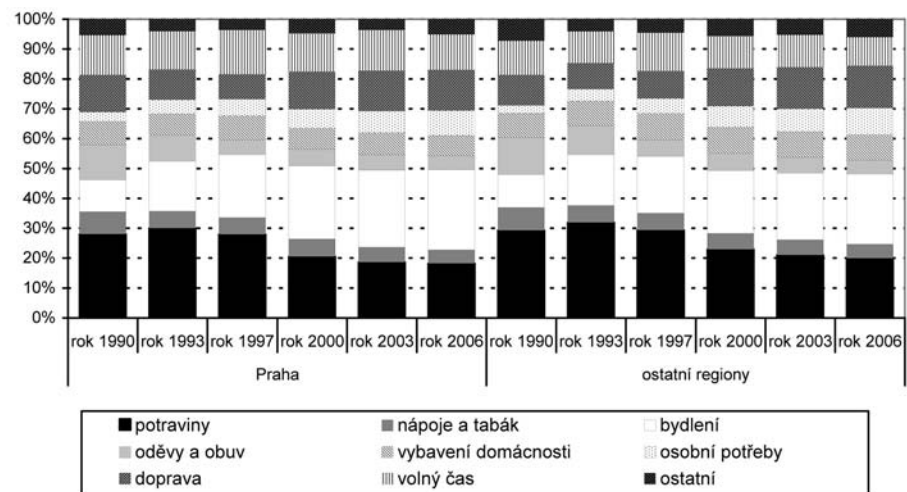
Zdroj: ČSÚ, Statistika rodinných účtů.

Graf 12: Relativní výdaje domácností dle počtu závislých dětí (žádné dítě, jedno dítě a dvě a více dětí) s vyloučením domácností důchodců

Zdroj: ČSÚ, Statistika rodinných účtů.

Graf 13: Relativní výdaje domácností dle regionu trvalého bydliště domácnosti (Praha a ostatní regiony)

Zdroj: ČSÚ, Statistika rodinných účtů.